

IV. sz. melléklet

A közösség elleni izgatás (uszítás) intézménytörténete

I. Történeti áttekintés

A magyar büntetőjog fejlődése során az izgatás önálló bűncselekménykénti szabályozása az 1723-as IX. törvénycikk 5. §-ával kezdődött, amikor is izgatás gyanánt büntetni rendelték a közrendsértést.

Az 1872. évi javaslat szintén a hűtlenség esetei közé sorolta az izgatásszerű magatartásokat. Ezt követően az 1843. évi törvény büntetés alá vonta a „felségsértésre és hűtlenségre való nyilvánosan és egyenesen” történő felszólítást, valamint azt, hogy ha valamely népcsoport vagy gyülekezet ellen fegyveres lázadásra szólítottak fel akár szóban, akár írásban nyomtatványon, áttételesen, vagy közvetlenül.

A sajtóról szóló 1848. évi XVIII. törvény már kifejezetten büntetni rendelte azt, ha valaki a sajtó útján „valamilyen deliktum elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz közzé mégpedig, aki az alkotmánnyal ellentétesen a törvényes felsőbbség elleni engedetlenségre, a felség személyének sérthetlenségére, vagy ki a közbéke és csend erőszakkal megzavarására lázít”.

Ilyen előzmények után juthatunk el az 1878. évi V. törvényhez, amely végül is nemcsak a sajtó útján, hanem általában bármilyen nyilvános formában elkövetett izgatást büntetni rendelte.

1. Az 1878. évi V. törvény:

A Csemegi Kódex VI. fejezete tartalmazza az izgatás büntetőjogi tényállásait, amely a bűncselekményeket a specifikált elkövetési tevékenységre figyelemmel különböztette meg. „171. § Aki valamely gyülekezeten nyilvánosan szóval vagy aki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által büntett vagy vétség elkövetésére egyenesen felhív, ha a büntett vagy vétség elkövetett: mint felbujtó büntetendő.

Ha pedig a felhívás eredménytelen maradt – a mennyiben az a jelen törvény külön rendeletei alá nem esik: két évig terjedhető börtönnel büntetendő.

172. § Aki a 171. §-ban meghatározott módon a törvény ellen, vagy aki hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata ellen engedetlenségre egyenes felhívást intéz vagy terjeszt: két évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ugyanezen büntetés éri azt: aki a 171. §-ban meghatározott módon valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre a másik ellen, úgyszintén azt is: aki a tulajdon vagy házasság jogintézménye ellen izgat”.

Ennek megfelelően az izgatás büntetőjogi kategóriájába vonta az egyenes felhívást, a szoros értelemben vett izgatást, a lázítást, a törvényben meghatározott intézmények nyilvános támadását, a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalom kezdeményezését, végül a bűncselekmény vagy elkövetőjének nyilvános magasztalását, feldicsérését, kitüntetését.

Ezt a felosztást erősítette meg végül is az 1913. évi XXXIV. tc. kiegészítő rendelkezései és ennek megfelelően alakult ki a Csemegi Kódexben a

1./ felhívás büntett vagy vétség elkövetésére (Btk. 171. §),

- 2./ a felhívás törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre [Btk. 172. § (1) bekezdés],
- 3./ a társadalmi osztályok és jogintézmények elleni izgatás [Btk. 172. § (2) bekezdése],
- 4./ a politikai izgatás (Btk. 173. §),
- 5./ a királyság intézményének megtámadása (1913. XXXIV. tc. 3. §) és
- 6./ a büntett vagy vétség és büntettes feldicsérése (Btk. 174. §).

E cselekmények esetében közös ismérv volt, hogy az elkövetési magatartás valamennyi bűncselekmény esetében gyülekezeten, nyilvánosan, szóval vagy nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztéssel, vagy közszemlére kiállítással volt elkövethető.

Figyelemre méltó, hogy az akkori jogi szabályozás értelmében nem minősült izgatásnak és nem volt bűncselekmény „az ellenszenvvel nyilvánított bíráló, a becsmérő tiszteletlen nyilatkozat és a lealacsonyító vélemény nyilvánítás”. Ugyanakkor megállapítható, hogy a „hitfelekezet ellen gyűlöletre izgatás fennforgott az egyenes felhívás nélkül is”.

A korabeli szabályozás szerint a felhívás nélküli izgatások körébe tartozott a Btk. 172. § (2) bekezdése szerinti közönséges izgatás, amelynek három esete volt megkülönböztethető, nevezetesen

- a) a társadalmi osztályok és jogintézmények elleni izgatás [Btk. 172. § (2) bekezdés],
- b) a politikai izgatás [Btk. 173. § I. fordulata],
- c) a királyság jogintézménye elleni izgatás (1913. évi XXXIV. tc. 3. § II. fordulat).

A törvényhez fűzött magyarázat szerint a Btk. 172.§ (2) bekezdésében szabályozott társadalmi osztályok elleni izgatás védett jogtárgya a társadalom, az államon belül élő osztályok, nemzetiségek és hitfelekezetek közötti békés együttélés volt, a társadalmi rend, a honpolgárok nyugalmának és az állam békéjének a megőrzése.

Ennek megfelelően büntetni rendelte azt, aki nagyfokú nyilvánosság mellett „valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet a másik ellen, úgyszintén azt is, aki a tulajdon vagy házasság jogintézménye ellen izgat”.

A Csemegi Kódex szabályozásának megfelelően osztályon általában az ugyanazon élethivatáshoz tartozó, huzamosabb időre szólóan érdekközösséget képező személyek összességét értették.

A nemzetiség viszont az állam egészén belül egy olyan sajátos etnikai és kultúrközösséget mutató, többnyire a nyelvközösség által is egybekapcsolt embercsoport, melyet a vele egy államot alkotó hasonló csoportokkal és ezek tagjaival nem a kölcsönös összetartozás érzése és akarása, hanem csak a célszerű vagy éppen csak kényszerű lojalitás tart közös állami kötelékben.

Végül a hitfelekezet az egy és ugyanazt a vallást követő és ebből származó világnézet által áthatott személyek összességét jelentette.

Már a Csemegi Kódex idejében is komoly problémát jelentett az izgatás fogalmának tartalmi meghatározása.

Egy curiai döntés szerint az „izgatás nem más, mint lelkiállapot előidézését jelenti, a felhívás szónak pedig csak a tette, vagy mulasztásra vonatkozólag van nyelvtani értelme. (B.jogi hat. tára IV.78.I.)”

A probléma lényegét gyakorlatilag az izgatás és a felhívás elhatárolása jelentette. Az elhatárolás lényege abban foglalható össze, hogy „a felhívás az érzelmek felizgatásán keresztül ugyan, de közvetlenül az értelemre kíván hatni, míg az izgatás az érzelmek felszabadításával az értelem munkáját mintegy megbénítani törekszik s szabad utat nyit a tettekbe átmenő indulatok érvényesülésének”.

A korabeli jogirodalomban ettől eltérő nézetek is találhatók, nevezetesen Ebermayer szerint az izgatás nem más, mint a felhívásnak egy különleges alakja, „amint a felhívó úgy az izgató is arra törekszik, hogy a címzettek meghatározott cselekvésre, tevésre vagy mulasztásra indíttassanak”. Ugyanakkor Halschner szerint „az izgató általában, míg a felhívó konkrétan utal a követendő cselekményre”.

Binding viszont úgy határozta meg, hogy „az izgatás kevesebb, mint a felhívás”.

Schadl meghatározása szerint „izgat az, aki tudatosan olyan nyilatkozatot tesz, amelynek tartalma saját belátása szerint a hallgatóságra gyűlöletes ellenszenvet keltő hatással járhat, az ellenséges érzület felkeltésére vagy fokozására alkalmas lehet”.

Ennek megfelelően foglalt állást a Curia egy döntésében, amelyben kifejtette, hogy az izgatás eszközének, tehát a vádlott kijelentéseinek izgatásra, vagyis emberek gyűlöletének felkeltésére alkalmasnak kell lenniök és erről vádlottnak tudomással kell bírnia; ez elég, bár ha az izgató szavak adott alkalommal eredményt, vagyis tényleges gyűlöletet nem is hoznak létre. Jogi hirl. 1931. évf. 5.szám)

A joggyakorlat következetes volt a tekintetben, hogy nem minősült izgatásnak a bíráló, a helytelenítés, a kifogás, a sértő nyilatkozat, ugyanakkor viszont igen nagy körültekintéssel kellett vizsgálni, hogy az adott helyzetben és szituációban az ún. kísérő körülmények, hanglejtés, fordulatok, burkolt célzások, kiprovokált kérdésfeltevések, közbeszólások megrendezése, stb. mennyiben járultak hozzá egyébként a nem izgató kijelentések izgató tartalmúvá válásához.

Kiemelést érdemel még, hogy mind az elmélet, mind a gyakorlat következetes volt abban, hogy az izgatás veszélyeztetési bűncselekmény lévén a gyűlölet, vagy ellenséges érzület felkeltésére alkalmas nyilatkozat megtételével befejezett bűncselekmény megállapítására került sor. „Az izgatás veszélyeztetési bűncselekmény, amely létrejött, mihelyt a gyűlöletkeltésből származható veszély már felismerhető és nem csak akkor valósul meg, amikor a veszély már tetőfokát eléri, vagy ahhoz közeledik. Az utóbbi lehetőségre szorítókozó felfogás a törvény akaratának önkényes megszükitése, fontos céljának pedig nagymérvben való meghúsiítása.” (Curia 1924. január 15.B.I. 5973/1923.)

Ugyancsak egy curiai döntés fejtette ki, hogy helytelenítő vélemény, ingerült megjegyzés, kedvezőtlen bíráló még túlzás esetében sem izgatás, a Btk. csupán a véleménynyilvánítás elfajulását korlátozza, amennyiben a társadalmi rendet és békét védi a szenvedélyek felzaklatására, a gyűlölet lángjának felszítására alkalmas lázításoktól, mert azok az értelmi belátás elhomályosítására és a féktelen indulatok felkeltésére törnek avégett, hogy egyes társadalmi osztályok ellen esetleg tette kész ellenszenvre, megvetésre ingereljenek. (B.Dtár. XII.47.)

A Curia egy másik döntésében kifejtette, hogy az izgatás veszélyeztetési bűncselekmény, amely nem csak akkor jön létre, amikor a felkeltett gyűlölet a forrpontig jutott és közvetlenül várható a társadalmi belbékét megzavaró kiobbanás; hanem megvalósul már ezt megelőzően akkor is, amidő az arra alkalmas és nyilvánosan elhangzott élő szó vagy sajtóközlemény az egyik társadalmi osztálybeliek lelkében a megvetést, az utálatot, szóval a minden fajtájú erős ellenszenvet, ellenséges érzést magában foglaló gyűlöletet felkelthette egy másik társadalmi osztállyal szemben. Hogy a gyűlölet egyelőre csendes vagy végképp is az marad, az az izgatás jogi megállapítását nem akadályozza, mert a törvényes tényálladékban csak gyűlöletről és nem fokozást jelentő jelzővel legveszélyesebb formájában kialakult gyűlöletről van szó. (Curia 1924.március 4. 4.B.I.6491/1923.)

Már ebben az időben felmerült, hogy az izgatásnak a Btk. 172. §-ban szabályozott törvényi

tényállása nem minden tekintetben nyújt hathatós védelmet azoknak a jogtárgyaknak, amelyek ellen a bűncselekmények irányulnak. Ennek megfelelően felvetődött az az igény, hogy a törvényi tényállásból a nagyfokú nyilvánosságot, mint tényállási elemet mellőzni kellene és felvetődött az az igény is, hogy a Btk. 172. § (2) bekezdésében kívánatos volna a védelemnek a népesség bármely részére történő kiterjesztése, végül ugyanezen bekezdésben elvetendő lenne „a másik ellen gyűlöletre izgat” kifejezés és „a gyűlölet szítása” mellett a törvényi tényállásban szerepelhetne a támadásra izgatás kifejezés is.

Az állami és társadalmi rend hatásosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk vétség miatt büntetni rendelte azt, aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el (8. §).

A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. törvénycikk, a Csemegi Kódex rendelkezése helyébe a demokratikus államrend és demokratikus köztársaság, az állampolgári szabadság és jogegyenlőség elleni lázítás és izgatás tényállásait iktatta.

A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvénycikk a demokratikus államrend és demokratikus köztársaság elleni rágalalmazást kiegészítette a nemzeti, nemzetiségi és felekezeti érzület büntetőjogi védelmével.

A „Hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása” (BHÖ) 1952-ben az 1946. évi VII. és az 1948. évi XLVIII. törvénycikkben megfogalmazott tényállásokat az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények között lényegében változatlan szöveggel tartalmazta.

2. Az 1961. évi V. törvény:

Az 1961. évi V. törvény 127. § (1) bekezdése szerint aki mások előtt

a) a magyar nemzet,

b) a Magyar Népköztársaság, ennek államrendje, az államrend valamely alapintézménye, a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, ennek valamely alapelve,

c) a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági vagy együttműködésre irányuló egyéb nemzetközi kapcsolata,

d) valamely nép-, nemzetiség-, felekezet vagy faj, továbbá – szocialista meggyőződésük miatt – egyes csoportok vagy személyek

ellen gyűlölet keltésére alkalmas cselekményt követ el, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A (2) bekezdés szerint súlyosabban büntetendő, ha

a) az izgatást sajtó vagy sokszorosítás útján, avagy egyébként nagyobb nyilvánosság előtt követték el,

b) a büntett – a c) pont esetében – a Magyar Népköztársaság nemzetközi kapcsolatainak megzavarására vezetett.

(3) bekezdés: aki a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő izgatásra irányuló előkészületi cselekményt hajt végre három évig, háború idején hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A törvény megfogalmazásából kitűnően a bűncselekmény elkövetési magatartása a gyűlölet felkeltésére alkalmas cselekmény elkövetése. Megvalósulhat ilyen cselekmény verbális közléssel, írásban, tetteges cselekményben, avagy az értelmi és érzelmi befolyásolás különböző más formái útján egyaránt.

A Btk. szabályozásában új tárgyi elemeként szerepel a cselekménynek „a mások előtt történő

elkövetése”. A miniszteri indokolás szerint „az izgatás törvényi tényállása csak abban az esetben valósul meg, ha a cselekményt legalább két személy előtt követték el. Közömbös azonban, hogy együttesen jelenlevő személyek előtt, vagy több személy előtt, de külön-külön, más alkalommal hangzik el az izgatás. A »suttogó propaganda« is üldözendő tehát, akár az egyenkénti meggyőzés szóbeli vagy írásbeli módszerét, akár a hólabda szerinti módot alkalmazza az elkövető, miáltal a kiszemeltek folyamatosan igyekeznek a népi demokratikus rendszer ellen hangolni, befolyásolni”.

Az izgatás változatlanul immateriális bűncselekmény volt, így befejezettségéhez természetesen nem volt szükséges, hogy a tényleges gyűlölet létre is jöjjön.

Ezzel kapcsolatosan a Legfelsőbb Bíróság a 4.sz. Kollégiumi állásfoglalásában kifejtette: „a 127. §-ban szabályozott izgatás veszélyeztető büntett. A büntett befejezettségéhez nem szükséges, hogy másokban az említett gyűlölet ténylegesen keletkezzék, de szükséges és egyben elegendő, hogy az elkövető magatartása alkalmas legyen a gyűlölet másokban való keletkezése veszélyének előidézésére és ezzel az elkövető számoljon. E büntett megvalósulásáról tehát az alanyi oldal mellett csak olyan elkövetési tevékenység, magatartás esetén lehet szó, amely előidézője volt a veszélyhelyzet bekövetkezésének. Ha a cselekmény következtében a gyűlöletkeltő hatás be is következett, úgy az csak mint súlyosító körülmény értékelhető a büntetés kiszabásánál”.

A Legfelsőbb Bíróság egy másik határozatában az alábbiakat fejtette ki:

„Az, hogy az izgatás veszélyeztetési büntett, az elkövető szándéka megítélésénél jelentős: az elkövető tudatának azt kell átfognia, hogy a végrehajtott cselekménye alkalmas a gyűlölet felkeltésére. (Bf.I.1084/1964.)”

Összességében tehát megállapítható, hogy a bűncselekmény megvalósulásához nem volt szükség az eredmény beállítására, viszont az elkövetési magatartás tanúsítása önmagában még nem feltétlenül eredményezte a befejezett bűncselekmény megvalósulását. Szükséges volt tehát a veszélyhelyzet kialakulására mégpedig olyan formában, hogy több személyben a gyűlölet keletkezésének a veszélye, a veszélyének a keletkezése fennálljon. Mivel az alapeset csak a mások előtti elkövetést szabályozta, a nagyobb nyilvánosság előtti elkövetés már minősített esetként szerepelt a Btk. 127. § (2) bekezdésében írtak szerint, amely természetesen nem azt jelentette, hogy a nyilvános helyen történő elkövetés egyben alkalmas lett volna a nagyobb nyilvánosság előtti minősítés megállapítására.

Jellemző egyébként, hogy az 1961. évi V. tv. 127. §-ának alkalmazásával kapcsolatosan már elméletileg felmerült az Alkotmányban rögzített alapelvek gyakorlásának, illetve sérelmének a kérdése is. A törvényhez fűzött magyarázat szerint az Alkotmányban leszögeezett alapelvek tekinthetők azok az elvek is, amelyeket a 127. § (1) bekezdés d) pontja külön kiemelt: a nemzetiségi-, faji-, felekezeti hovatartozásra tekintet nélkül való egyenlőség. Ezen túlmenően azonban egyéb alkotmányossági problémák, illetve kérdések ez idő tájt még nem igazán vetődtek fel.

3. Az 1978. évi IV. törvény:

Az 1961. évi V. törvényt felváltó büntető törvénykönyv az izgatást a 269. §-ban szabályozta immár a XVI. fejezetben, a közrend elleni bűncselekmények között, a köznyugalom elleni bűncselekmények címe alatt.

A törvényi tényállás megfogalmazása a korábbi tényálláshoz képest nem sokat változott.

A Btk. 269.§ (1) bekezdése szerint „aki mások előtt

- a) a magyar nemzet, vagy valamely nemzetiség,
- b) a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendje,

c) a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági vagy együttműködésre irányuló egyéb nemzetközi kapcsolata,

d) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá szocialista meggyőződésük miatt egyes csoportok vagy személyek ellen gyűlölet keltésére alkalmas cselekményt követ el vétség miatt kettő évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő;

(2) bekezdés: aki mások előtt a magyar nemzetet, a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendjét, továbbá nemzetiségük, felekezetük, fajuk vagy szocialista meggyőződésük miatt csoportokat vagy személyeket sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, avagy egyéb ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(3) bekezdés: aki az (1) vagy (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt csoport tagjaként vagy nagy nyilvánosság előtt követi el, büntett miatt három évi, illetőleg vétség miatt két évi szabadságvesztéssel büntetendő”.

Az elmúlt évek alatt a bűncselekmény törvényi tényállása viharos változásokon ment keresztül egészen napjainkig és feltehető, hogy a változások kora még egyáltalán nem ért véget. E változások többsége abban foglalható össze, hogy vagy a törvényalkotás, vagy pedig az Alkotmánybíróság határozata módosította, alakította a törvény szövegét.

A rendszerváltozás körüli jogalkotás már érintette a közösség elleni izgatást is és ennek megfelelően az 1989. évi XXV. tv. 15. §-a a következő szöveget állapította meg.

(1) bekezdés: aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség,

b) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít büntetett követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) bekezdés: aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

Az ezt követő változás nem a törvényalkotás, hanem az Alkotmánybíróság döntése következtében állott elő, ugyanis az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V.26.) AB sz. határozatával a 269. § (2) bekezdését alkotmányellenesnek nyilvánította. Azt az AB határozat közzétételének napjával megsemmisítette és elrendelte, hogy az ennek alapján lefolytatott és jogerős határozattal lezárt büntetőeljárásokat vizsgálják felül, amennyiben a mentesítés még nem következett volna be.

A következő változást az 1996. évi XVII. tv. 5. §-a hozta meg, amely a közösség elleni izgatás törvényi tényállását a következőképpen határozta meg:

„aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet,

b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.

A Btk. Novella 5. §-ával beiktatott új elkövetési magatartás azonban nem bizonyult hosszú életűnek, ugyanis az Alkotmánybíróság a 12/1999. (V.21.) AB számú határozatával a 269. § b) pontjának „illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el” fordulát alkotmányellenesnek minősítette és ezért azt a határozat közzétételével megsemmisíteni rendelte. Az ennek alapján jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások hivatalbóli felülvizsgálatát rendelte el, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos

jogkövetkezmények alól.

Összefoglalva tehát a korábbi Btk. 269. §-ának hatályos szövege a következő volt: „aki nagy nyilvánosság előtt

- a) a magyar nemzet,
- b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az Alkotmánybíróság a már idézett határozatában kifejtette, hogy a gyűlöletre uszítás bűncselekménnyé nyilvánítása megfelel a szükségesség és arányosság követelményének és csak a legveszélyesebb magatartásokra terjed ki és a tényállási elemek is a jogalkalmazók részéről egyértelműen értelmezhetők.

A Btk. 269. § (2) bekezdésével kapcsolatosan viszont rögzítette, hogy a Btk. eme rendelkezése a gyűlöletre uszításon túlmenően büntetni rendelte a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmények elkövetését is, amely által olyan törvényalkotói szándékot fejez ki, amely szerint az uszításnak a jogalkalmazói gyakorlatban kialakult és az Abh-ban elemzett fogalmi körbe nem tartozó magatartások megbüntetését rendelte el.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a gyűlölet keltésre alkalmas egyéb cselekmény beiktatása a törvényi tényállásba olyan minimális szintre helyezi a véleménynyilvánítás szabadságát, amely már önmagában szükségtelen lenne. Az Alkotmánybíróság már több határozatában is kifejtette és jelen döntésénél is következetes volt a tekintetben, hogy a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni, ebből következően a jogalkotó, amikor a gyűlölet keltésre alkalmas cselekményt beiktatta a törvénybe, túlzott mértékben ki is tágította a büntetendővé nyilvánított magatartások körét, egyben olyan meghatározhatatlan fogalmat jelölt meg, amely már önmagában is alkotmány ellenes lenne.

A 269. § címét és szövegét az 1996. évi XVII. tv. 5. §-a fogalmazta meg. Ezek szerint a bűncselekmény megnevezése közösség elleni izgatás a korábbi közösség megsértésével szemben és a törvény szöveg szerint „aki nagy nyilvánosság előtt

- a) a magyar nemzet,
- b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, illetve a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Amint arról már szó esett, a 12/1999. (V.21.) AB határozat azonban a törvény szövegéből az „illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el” fordulatot alkotmányellenesnek minősítette és azt a határozat közzétételének napjával megsemmisítette.

Ennek következtében a törvényszöveg b) pontjában már nem szerepelt a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény elkövetése, hanem kizárólag gyűlöletre uszítást fogalmazza meg elkövetési magatartásként.

Az Alkotmánybíróság határozatában részletesen kifejtette, hogy a gyűlöletre uszítás mellett az újabb elkövetési magatartás a „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény” elkövetésének büntetendővé nyilvánítása olyan törvényalkotói szándékot fejez ki, amely szerint az uszításnak a jogalkalmazói gyakorlatban kialakult és az Abh-ban elemzett fogalmi körébe nem tartozó magatartások megbüntetését rendeli.

Az Alkotmánybíróság határozatának értelmezéséből tehát kitűnik, hogy az Alkotmánybíróság

azt a minimális küszöböt, amely a büntethetőséget jelenti, az uszítás fogalmi körében húzta meg. Minden olyan magatartás és cselekmény, amely ez alatt marad büntetőjogi értékelést nem nyerhet és nem kívánhat, mert ellenkező esetben már az alkotmányos alapjogok csorbulását eredményezheti.

Az Alkotmánybíróság határozatában azt is kifejtette, hogy gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény esetleges büntetése leszállítaná a korlátozhatóság küszöbét és ha a veszély egyébként eléri azt a nagyságrendet, amelyet az uszítás képvisel, abban az esetben egyébként sem lenne szükség az egyéb cselekmény elkülönítésére és önálló tényálláskénti megfogalmazására, mert az utóbbi, tehát az uszítás szintjét elérő cselekmény eléri a büntethetőség küszöbét.

Összességében a határozat rámutatott, hogy a jogalkotó amikor a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény elkövetését az uszítás szintjére emelte és büntetni rendelte, túlzott mértékben kitágította a büntetendővé nyilvánított magatartások körét és ezáltal a bűncselekmény törvényi tényállásának ezen kitétele részben alkotmányellenessé vált, másrészt pedig nehezen lehetett értelmezni ezt a kategóriát.

Az Alkotmánybíróság határozatának jogi indokolása és okfejtése meggyőző, azonban nemigen foglalkozott azokkal az esetekkel, eseményekkel, amelyek a társadalom bizonyos rétegeiben ugyanazokat az érzéseket váltották ki, mint a nyílt uszító magatartások. Gondoljunk csak ebben a körben arra, amikor bizonyos szélsőséges csoportosulások, körök szervezeten, vagy anélkül olyan külsőségeiben megnyilvánuló rendezvényeket szerveztek, amelyeknek a pusztán látványa is kifejezésre juttatja bizonyos társadalmi csoportokkal szembeni gyűlöletét, nézetet és ugyanúgy alkalmas lehet a gyűlölet felkeltésére, mint a verbálisan elkövetett uszítás.

Összességében mind a jogalkotás, mind az Alkotmánybíróság határozata is tulajdonképpen adós maradt annak definiálásával, hogy mit is jelent a gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény. Az egyéb kifejezés használatából következik, hogy az uszítást is cselekményként értékelte a törvényhozó, a cselekmény egy meghatározott formájának.

Ugyanakkor kétségtelen az is, hogy az uszításnak nem csupán verbális megjelenése lehetséges, hanem az uszítás elkövethető különböző ábrákkal, jelképekkel, illetve ábrázolással vagy mozdulatokkal.

Feltétlenül el kell viszont fogadni az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatos elvi állásfoglalását, amikor azt fejtegeti határozatában, hogy mindezek az úgynevezett egyéb cselekmények, magatartások gyakorlatilag a véleménynyilvánítás kategóriájába tartoznak, hiszen bizonyos rendezvények, megmozdulások, jelvények, jelképek, öltözetek mind-mind arra engednek következtetni, hogy azok a személyek, illetve a személyek ezen csoportosulásai, akik ezt alkalmazzák, a véleménynyilvánítás ezen formájával élve juttatják kifejezésre, hogy melyik vagy milyen eszmei táborba tartoznak. Ehhez pedig az alkotmányos elvek és alapjogok figyelembevételével joguk van, joguk van kifejezésre juttatni hova tartozásukat, eszmei összetartozásukat. Ilyen körülmények között tehát helytálló az Alkotmánybíróság döntése, amelyben ezt a tevékenységet, illetve ezt a tevékenységi formát, mint alkotmányellenest megszüntette, feltéve akkor, ha mindez valóban az együvé tartozás vagy eszmei közösség kifejezését szolgálja, illetve a vélemény kifejezésének demonstratív formája.

4. A 2012. évi C. törvény :

A 2012. évi C. törvény 2013. július hó 1. napjával lépett hatályba és a XXXII. fejezetben, a

köznyugalom elleni bűncselekmények körében kodifikált 332. § szerint közösség elleni uszítást követ el: „Aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet ellen,

b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy

c) a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – gyűlöletre uszít.

A törvényhez fűzött indokolás a következőket állapította meg és rögzítette

„Az elmúlt években a jogalkotó számos kísérletet tett arra, hogy büntetendővé nyilvánítsa a gyűlöletbeszédet, de az Alkotmánybíróság minden egyes esetben megállapította az új tényállás alkotmányellenességét.

Az 1989. évi XXV. törvény állapította meg a korábbi Btk. 269. §-ának új címét (közösség elleni izgatás) és szövegét.

Az Alkotmánybíróság már több alkalommal is vizsgálta a gyűlöletkeltés elleni büntetőjogi fellépés egyik eszközét, a közösség elleni izgatás törvényi tényállását. Határozataiban az alábbi szempontokat vizsgálta:

- a „clear and present danger” formula: a közösség elleni izgatás bűncselekményének vizsgálatakor a nyilvánvaló és közvetlen veszély tesztjét és a támadott értékek egyediségének követelményét mindenképpen figyelembe kell venni. Csak bizonyos mérték fölött (azaz a nyilvánvaló és közvetlen veszély esetén) igazolható alkotmányosan a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozása;
- a véleménynyilvánítás szabadsága csak nagyon szűk körben korlátozható;
- a tényállások nem feleltek meg az alkotmányos büntetőjog követelményének, és a világos jogfogalmak követelménye sem teljesült.

Az AB szerint az uszítás éri csak el azt a szintet, amelytől szükséges és arányos mértékben korlátozható a véleménynyilvánítás szabadsága.

A törvényi tényállás címében izgatás helyett az uszítás kifejezést használja, koherenciát teremtve a tényállás szövege és annak elnevezése között.

A tényállás új eleme, hogy a lakosság egyes csoportjai közül nevesíti a nemi identitást, a szexuális irányultságot és a fogyatékoságot.

A nemi irányultság és a nemi identitás szerepeltetését a nemzetközi ajánlások teljesítése mellett az is indokolja, hogy Magyarországon növekedett az e csoportok tagjai ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekmények száma.

A fogyatékos személyek kiemelését szintén a nemzetközi elvárások és az teszi indokoltá, hogy e személyek az állapotukból fakadóan nehezebben tudják megvédeni magukat az ellenük elkövetett támadásokkal szemben.”

Az elmúlt évek során azonban azokat a jogalkotói kísérleteket, amelyek a „gyűlöletbeszéd eddiginél szélesebb ívű büntetendőségét lehetővé tennék, az Alkotmánybíróság alkotmány-illetőleg alaptörvény-ellenesnek ítélte.” A „nyilvánvaló és közvetlen veszély” („clear and present danger”) tesztet alkalmazva következetesen rámutatott arra, hogy csak bizonyos mérték fölött (azaz a nyilvánvaló és közvetlen veszély esetén) igazolható alkotmányosan a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozása. Az Alkotmánybíróság következetes álláspontja szerint a „gyűlöletbeszéd” számos megnyilvánulása közül csak az uszítás éri el azt a szintet, amelytől már szükséges és arányos mértékben korlátozható a véleménynyilvánítás szabadsága. (Erre van tekintettel a jogalkotó, amikor a korábbi Btk.-val szemben a címben is az uszítás fogalmat használja, ami nem az izgatás szinonimája, attól minőségében tér el.)

A bűncselekmény általános jogi tárgya a köznyugalom fennmaradásához fűződő fontos érdek, a jogállam politikai és szociális struktúrájának, az ahhoz kapcsolódó tudati, érzelmi viszonyok összessége.

A szóban forgó bűncselekmény társadalomra veszélyességének lényege abban áll, hogy

társadalmi nyugtalanságot kíván előidézni azáltal, hogy a védelemben részesített személyközösségekkel fennálló zavartalan kapcsolatok megbontására alkalmas cselekményt követ el.

A speciális jogi tárgyak a magyar nemzet, valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai lehetnek. A törvény a lakosság különféle csoportjai között kiemelten említi, mert a tényállás szempontjából fokozott veszélynek kitettek, a testi-szellemi fogyatékoságuk, nemi identitásuk, szexuális irányultságuk szerint elkülönülő csoportokat.

A magyar nemzet fogalma értelmezést nem igényel. A nemzeti, etnikai csoport a nemzetiség fogalmával azonosítható. A nemzetiségek jogairól rendelkező 2011. évi CLXXIX. törvény szerint a nemzetiségek a magyar politikai közösség részei, államalkotó tényezők. A „nemzetiség minden olyan – Magyarország területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul”.

A nemzeti és etnikai csoport fogalma alá nem sorolhatók a letelepedett külföldi állampolgárok és a hontalanok csoportjai, a bevándorlók, a menekültek. Ezek mint lakossági csoportok részesülhetnek büntetőjogi védelemben.

A vallási csoport fogalma alá azok tartoznak, akik azonos hitelveket követelnek. A 332. § alkalmazása szempontjából a vallási csoporthoz tartozásnak ez a szükséges, egyben elégséges kritériuma, tehát nem követelmény az, hogy az azonos hitelveket követők a vallásuk gyakorlása céljából önkormányzattal rendelkező vallási közösséget – vallásfelekezetet vagy egyházat – hozzanak létre. A büntetőjogi védelem enélkül is megilleti őket. Mindemellett a fogalom értelmezésénél a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény rendelkezései is figyelembe veendők.

A faji csoport az emberi fajt alkotó különféle embertömegek (rasszok) antropológiai sajátosságait viselő egyedek csoportjai (európaiak, ázsiaiak, fekete-afrikaiak, indiánok stb.).

A lakosság egyéb elkülönült csoportjait, mint speciális jogi tárgyak, lehetséges sokféleségük miatt kimerítően nem sorolhatók fel. A tényállásszerűséghez azonban minden esetben az szükséges, hogy az elkövetési magatartás (a gyűlöletre uszítás) a valamely tekintetben együvé tartozó személyek összessége (közösség mint olyan) ellen irányuljon.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a közvetlen tárgyak elleni gyűlöletre uszítás. Az uszítás súlyosabb megítélésű magatartást kíván meg, mint a hasonló izgatás fogalom. Az izgatás indulatébresztő, tudat- és érzelmformáló ráhatás más személy pszichikumára. Ez a ráhatás magában foglalhat bizonyos fokú ellenséges cselekményekre indítást is, meghatározott jelenségekkel szemben, ám ez nem feltétlen jellemzője. Az uszítás ugyanígy tudat- és érzelmalkotó ráhatás más személyekre, de ebben a tevékenységben meghatározóvá válik a támadásra irányuló mozgósítás. A gyűlöletre uszítás pedig ettől is több, kimondottan ellenséges tartalommal bír.

Az Alkotmánybíróság a 12/1999. (V. 21.) AB határozatában (amely megsemmisítette a korábbi Btk. tárgyalt tényállásában szereplő „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény” elkövetési fordulatot), rámutatott: „a szabad véleménynyilvánításához való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. A véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányosan megvont külső korlátja a gyűlöletre uszítás, mint olyan küszöb, amelyet átlépve a magatartás büntetendővé válik. [...] A már száz éve követett bírói gyakorlat szerint is csakis az uszítás foglalja magában azt a »bizonyos mérték« fölötti veszélyt, amely a véleménynyilvánításhoz való jogi korlátozását megengedhetővé teszi.”

Az Alkotmánybíróság egy másik határozatában az izgatás fogalomhoz viszonyában a következőképpen magyarázza az elkövetési magatartást jelentő gyűlöletre uszítás fogalmát:

„...A gyűlölet az egyik legszélsőségesebb negatív, a Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint (2. kötet 1132. o.) nagyfokú ellenséges indulat. Aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít (Értelmező Szótár 7. kötet 59. o.). Tekintettel arra, hogy már a Csemegi Kódexben is a gyűlöltre izgatás volt az elkövetési magatartás, a jogalkalmazók a konkrét esetek megítélésében több mint 100 év értelmezési gyakorlatára támaszkodhatnak. A Curia már a századfordulón több döntésében nagy szabotossággal határozta meg az izgatás fogalmát: A törvény eme kifejezés alatt: »izgat« nem valamely kedvezőtlen és sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet (Büntetőjogi Döntvénytár 7. köt. 272. 1.). Nem izgatás tehát a bíráló, helytelenítés, kifogásolás, sőt még a sértő nyilatkozat sem; izgatásról csak akkor van szó, midőn a kifejezések, megjegyzések stb. nem az értelemhez szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, s szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak. Az izgatás fogalmát illetően egyébként teljesen közömbös, hogy az állított tények valóak-e vagy sem; a lényeges az, hogy bár való, vagy valótlan adatoknak csoportosítása a gyűlölet felkeltésére alkalmas legyen (Büntetőjogi Döntvénytár 1. köt. 124. 1.)” [30/1992. (V. 26.) AB határozat].

A Legfelsőbb Bíróság az egyik elvi tartalmú eseti határozatában az Alkotmánybíróság értelmezésének nyomvonalán haladva a büntetőjogi terminológiát használva összegezte az elkövetési magatartás tartalmát. Eszerint a gyűlöltre uszítás a védett nemzeti vagy más népcsoportok elleni erőszak érzelmi előkészítése. Ez tárgyi értelemben a szenvedélyek oly mérvű felszítását feltételezi, amely a gyűlölet önfejlődésével magában hordja erőszakos jellegű konkrét sérelem reális lehetőségét; alanyi értelemben pedig az elkövetőtől annak felismerését követeli meg, hogy az általa másokban felhevített szenvedély – a gyűlölet – bármikor szélsőséges aktivitásba, végső soron erőszakos cselekvésbe csaphat át [HGY 2215.]. A bűncselekmény elkövetési módja: az elkövetési magatartás nagy nyilvánosság előtti kifejtésével valósítható meg. A nagy nyilvánosság fogalmával kapcsolatban utalok az előző § értelmezésénél kifejtettekre.

E fogalommal kapcsolatban utalni kell arra is, hogy a nagy nyilvánosság előtt elkövetés akkor is megállapítható, ha a cselekmény véghezvitelének időpontjában a helyszínen ugyan kevesen tartózkodtak, de fennáll annak reális lehetősége, hogy a bűncselekményről előre meg nem határozható számú személy szerezzen tudomást [BH 1981.223.]. Ilyennek tekinthető pl. a nyilvános szórakozóhely bejárata előtti elkövetés is. A nagy nyilvánosság előtt elkövetés a 459. § (1) bekezdésének 22. pontjában írt módozatok útján is megvalósulhat [pl. a gyűlöltre uszítás tartalmát hordozó digitálisan rögzített képi anyag (videoklip) feltöltésével az internet valamely megosztó portáljára].

A közösség elleni uszítás veszélyeztetési bűncselekmény, befejezettségéhez a tényállásban megkívánt magatartás tanúsítása elegendő és nem szükséges, hogy a gyűlölet másokban ténylegesen kialakuljon, hanem elegendő annak veszélye is. „Nemcsak akkor valósul meg, amikor a veszély már a tetőfokát eléri, vagy ahhoz közeledik, hanem már akkor is mihelyt a gyűlöletkeltésből származható veszély már felismerhető.” [Királyi Kúria 5973/1923.]

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet. Társtettesként követhetik el a bűncselekményt azok, akik pl. párbeszéd formájában nagy nyilvánosság előtt adják elő gyűlöltre uszító nézeteiket, vagy ilyen jellegű uszításaikat írásban, közösen fogalmazzák meg.

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el. A közösség elleni izgatás veszélyeztető bűncselekmény, amelynek törvényi tényállása célzatot (tehát egyenes szándékot) nem követel meg. A bűnösség megállapításának feltétele, hogy az elkövető tudata átfogja annak lehetőségét, hogy megtett kijelentései, közlései a tényállásban felsorolt csoportok valamelyike ellen irányulnak, az érintettek iránti gyűlölet felkeltésére alkalmasak, és a felhevített gyűlölet

szélsőséges aktivitásba (intoleráns, kirekesztő, jogtaszító magatartásba, végső esetben – erőszakos jellegű – cselekvésbe) csaphat át [HGY. 5., 6.].